

تاریخ دریافت: 1401/12/15

تاریخ پذیرش: 1402/2/27

بررسی ظرفیتها و چالشهای عملکردی مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در موضوع حجاب و عفاف

جواد ابراهیمی^۱

سید عباس ایمانی^۲

چکیده

این پژوهش که با روش کتابخانه‌ای و کنکاش در قوانین و مصوبات مربوط به حجاب و عفاف تنظیم شده است ابتدا ابعاد لغوی و اصطلاحی حجاب و عفاف را مورد بررسی قرار داده است سپس نگاه مقنن قانون اساسی و سیاستگذار فرهنگی را نسبت به این موضوع واکاوی کرده و در ضمن تعریف قانونگذار از حجاب، مصادیقی از درون قوانین مستخرج شده است. به نظر می‌رسد مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در چند ساحت قابل بررسی و ارزیابی است یک از نگاه برنامه نویسی و قانون نویسی، دوم از نگاه اثر بخشی و تاثیرات فرهنگی آن، سوم از نگاه اجرایی و عملکردی، چهارم از بعد ضمانت اجرا و اطمینان از برآورده شدن اهداف مقنن.

در این پژوهش سعی شده ابعاد فوق الذکر مورد بررسی قرار گرفته و نسبت مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در موضوع حجاب و عفاف با عناصر ذکر شده مشخص گردد.

واژگان کلیدی

حجاب، عفاف، قانون، مصوبه، ظرفیت، آسیب شناسی

1. دانش آموخته دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، دبیر گروه فرهنگی مرکز تحقیقات اسلامی مجلس، قم، ایران.
 ebrahimi9@gmail.com

2 کارشناسی ارشد علوم و ارتباطات دانشگاه آزاد تهران غرب، تهران، ایران
 abassimani63@gmail.com

بیان مسئله

حجاب در لغت به معنای ستر است چنان که ابن منظور می‌نویسد: «الحجاب: الستر... و الحجاب اسم ما احتجب به وکل ما حال بین شیئین: حجاب... و کل شیء منع شیئاً فقد حجب به...» (ابن منظور، 2000 م، ج 4: 36) در اصطلاح «حجاب به معنای پوشانیدن است و اسم چیزی است که پوشانیدن با آن انجام می‌گیرد و هر چیزی که میان دو چیز، جدایی می‌اندازد، حجاب گویند و هر چیزی که مانع از چیز دیگر شود او را حجب نموده است.»

فقه‌ها چه در کتاب الصلوه و چه در کتاب النکاح که متعرض این مطلب شده اند، کلمه ستر را به کار برده اند، نه کلمه حجاب را. بهتر این بود که این کلمه عوض نمی‌شد و ما همیشه همان کلمه پوشش را به کار می‌بردیم، زیرا چنان که گفتیم معنی شایع لغت حجاب، پرده است و اگر در مورد پوشش به کار برده می‌شود به اعتبار پشت پرده واقع شدن زن است و همین امر موجب شده که عده ی زیادی گمان کنند که اسلام خواسته است زن همیشه پشت پرده و در خانه محبوس باشد و بیرون نرود. پوشش زن در اسلام، این است که زن در معاشرت خود با مردان بدن خود را بپوشاند و به جلوه‌گری و خودنمایی نپردازد. «(مطهری، 1353: 64)

عفاف به عنوان تضمین ایمنی بخشی در مقابله با شهوت است به عبارت دیگر قوه شهوت در هر انسانی با ابزار عفت مسیر صحیح و باطل را به خود می‌گیرد یعنی اگر شهوت همراه با عفت باشد انسان را از مسیر الهی خارج نمی‌کند اما اگر بدون پشتوانه عفت باشد باید منتظر عواقب بدی باشیم در روایات نیز ابزار عفاف را به عنوان راه مقابله با شهوت باطل معرفی میکند. در روایت آمده است: از نفس صفات ذیل ناشی می‌شوند:

تیزی و تندی، سبکی، شهوت، لهو و لعب (بازی کردن) خنده، سفاهت و کم عقلی، خدعه نمودن و نیرنگ زدن، درستی کردن، هراس داشتن. تندی را با حلم و بردباری، خفت را با وقار و سنگینی، شهوت را با عفاف و پارسایی، لعب و بی‌حیایی را با آزر و شرم، خنده را با فهم و ادراک، سفاهت را با کرم و جوانمردی، خدعه و نیرنگ را با راستی، درستی را با مدارا، خوف و هراس را با صبر ممزوج و همراه می‌نماید (علل الشرائع، ترجمه ذهنی تهرانی؛ ج 1؛ ص 387)

اهمیت عفاف

ملکه عفاف به عنوان یک رفتار اخلاقی در جهت صیانت از حریم انسانها در جامعه، از سوی خداوند متعال به هر مرد و زنی اعطا شده است. عفاف به عنوان یک امر درونی در انسانها با نمادها و رفتارهای متعدد در عمل نمودار می‌شود. اگر عفاف از یک فرد گرفته شود نه تنها باب همه زشتی‌ها را به سوی آن فرد باز می‌کند بلکه این سوء رفتار دامن جامعه را نیز می‌گیرد و ممکن است کم‌کم جامعه را به

سمت نابودی بکشاند.

عفیف بودن بسیار تنیده شده در اخلاقیات است و دین و مذهب و نژاد نمی شناسد هر انسانی از هر فرقه و قبیله‌ای باشد به طور فطری، از بی عفتی به دور است.

در روایات متعدد به این مکتله درونی بسیار توجه شده و ابواب مختلف حدیثی در این موضوع نوشته‌اند

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ص يَقُولُ أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الْعَفَافُ. (الكافی (ط - الإسلامية) / ج 2 / 79 / باب العفة..... ص: 79)

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْحَيَاءُ وَالْعَفَافُ وَالْعِيُّ أَعْنَى عِيَّ اللِّسَانِ لَا عِيَّ الْقَلْبِ مِنَ الْإِيمَانِ. (الكافی (ط - الإسلامية) / ج 2 / 106 / باب الحياء..... ص: 106)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص اللَّهُمَّ ارْزُقْ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ وَ مَنْ أَحَبَّ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ الْعَفَافَ وَ الْكَفَافَ وَ ارْزُقْ مَنْ أَبْغَضَ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ الْمَالَ وَ الْوَلَدَ. (الكافی (ط - الإسلامية) / ج 2 / 140 / باب الكفاف..... ص: 140)

خداوند متعال این ملکه درونی را در جوارح مختلف بدن به گونه‌های متعدد به ترسیم می‌کشد.

حجاب با پوشش مناسب

«يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا» (احزاب آیه 59)؛ ای پیامبر، به زنان و دخترانت و نیز به زنان مؤمنین بگو خود را بپوشانند تا شناخته نشوند و مورد اذیت قرار نگیرند. و خداوند بخشنده مهربان است.

حجاب چشم

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ (نور؛ 30) ای رسول ما به مردان مؤمن بگو تا چشم‌ها را از نگاه ناروا بپوشند.

قُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ (نور؛ 31) ای رسول به زنان مؤمن بگو تا چشم‌ها را از نگاه ناروا بپوشند.

حجاب گفتاری در مقابل نامحرم

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ (احزاب؛ 32) پس زنهار نازک و نرم با مردان سخن نگوئید؛ مبدا آن که دلش بیمار (هوا و هوس) است به طمع افتد.

حجاب رفتاری (راه رفتن) در مقابل نامحرم

نوع دیگر حجاب و پوشش قرآنی، حجاب رفتاری زنان در مقابل نامحرماست. به زنان دستور داده

شده است به گونه‌ای راه نروند که با نشان دادن زینت‌های خود باعث جلب توجه نامحرم شوند
 وَ لَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ (نور؛ 31)؛ و آن طور پای به زمین نزنند که
 خلخال و زیور پنهان پاهایشان معلوم شود.

«عفاف» یا «عفت» یکی از فضایل اخلاقی است که همواره در تعالیم اسلامی جایگاه والایی داشته و
 توجه خاصی بدان شده است. در روایات متعددی «عفاف» بهترین عبادت شمرده شده (کلینی، 1365:
 ج 2، صص 79-80؛ حر عاملی، 1409ق: ج 15، صص 249-250) و امیرالمومنین علی (ع) آن را بهترین
 خوی و خصلت و سر منشأ هر خیر و نیکی خوانده و مقام و منزلت عقیف را با مقام شهید در راه خدا
 مقایسه کرده است (تمیمی آمدی، 1366: ص 256). اهمیت عفاف بدان خاطر است که به عنوان یک
 حالت درونی که از فطرت انسان سرچشمه می‌گیرد، بهترین عامل برای کنترل و تعدیل شهوات است؛
 البته شهوت در معنای عام آن؛ نه فقط شهوت جنسی؛ چنانکه به اشتباه از معنای عفاف برداشت شده
 است. با این همه واژه «عفاف» آنگونه که بایسته و شایسته است، شناخته نشده؛ لذا یا مترادف حجاب
 دانسته شده و یا معنای آن به پاکدامنی و خویش‌نظمی در مسائل جنسی تقلیل داده شده است. در
 حالیکه معنا و مفهوم عفاف فراتر و گسترده تر از این است. مفهومی که از عفاف رواج یافته نه با معنای
 لغوی آن سازگاری دارد و نه با آنچه در تعالیم اسلامی در معنای عفاف ذکر شده است. گستره عفاف به
 گسترده‌ی زندگی انسان است و اختصاص به غریزه جنسی ندارد. لازم به ذکر است تنها در بعد مفهومی
 و معنایی عفاف نیست که خبط شده؛ بلکه گویش و تلفظ آن نیز تغییر یافته است؛ این واژه در حالیکه
 به فتح عین است، به کسر عین تلفظ می‌شود.

پیشینه

تحقیقات ناظر به بررسی سیاست‌ها، قوانین، آیین نامه‌ها و... در خصوص حجاب: فجری، کلهر، جبهه
 فرهنگی عفاف

باید گفت تا به حال با نگاه‌های گوناگون سیاست‌ها، قوانین، آیین نامه‌ها و دستورالعمل‌ها، در حوزه
 عفاف و حجاب مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

از جمع آوری و تدوین قوانین مختلف که مرتبط با حجاب است گرفته تا مباحثی که بیشتر نگاه
 وسیع‌تر دارد و به نوع دیگری مرتبط با مقوله حیا است از اقدامات تقنینی در زمینه مقابله با انواع جرائم
 غیر اخلاقی گرفته مانند قانون تا سیاست‌ها و اقداماتی که خاص موضوع حجاب است

مجموعه قوانین و مقررات عفاف و حجاب تالیف حجت الاسلام علیرضا فجری که توسط انتشارات
 خرسندی به چاپ رسیده است با رویکرد جمع آوری سیاست‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی،
 قوانین، دستورالعمل‌ها و آیین نامه‌های مختلف تهیه و تدوین شده است و نویسندگان سعی نموده با

دسته بندی در مورد وظایف دستگاههای اجرایی، رسانه‌ها، فضای مجازی در قبال مقوله حجاب و عفاف به ترتیب این اسناد و قوانین را به تحریر در می‌آورد.

کتاب مدیریت حجاب در جمهوری اسلامی (بازخوانی سیاستها و اقدامات جمهوری اسلامی ایران درباره «بی حجابی و بدحجابی» با نگاهی تحلیلی به دنبال بررسی و تحلیل سیاستهای جمهوری اسلامی ایران در طی این چند سال در قبال مقوله عفاف و حجاب است و در آن به دسته بندی فعالیتها (سیاستها، قوانین، آیین نامه و...) مبتنی بر رویکردهایی که به تناسب زمان و عوامل دیگر شکل گرفته است این کار در اصل تفصیل گزارش مرکز پژوهشهای مجلس در سال 94 با عنوان بازخوانی سیاستها و اقدامات جمهوری اسلامی ایران در خصوص عفاف و حجاب

گزارش چالش‌های پیش روی مصوبه راهکارهای اجرایی گسترش عفاف و حجاب (که از سوی مرکز پژوهشها به چاپ رسیده است در این گزارش که مبتنی بر مصاحبه با دست اندرکاران اجرایی فعال در حوزه عفاف و حجاب است به دو چالش محتوایی و نظارتی اشاره نموده است و در آن به 9 راهکار برای عملیاتی شدن مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی ارائه نموده است.

تعریف حجاب در قوانین

ب- نظریه 4398/7-13/6/1385 اداره کل امور حقوقی قوه قضائیه: حجاب در شرع انور تعریف شده است. در قرآن کریم در خصوص حجاب معنوی و به بیان دیگر، حفظ عفاف برای مردان و زنان، من باب تکلیف شرعی، در آیه‌های سی‌ام و سی و یکم سوره نور و درباره حجاب ظاهری در آیه‌های پنجاه و سه و پنجاه و نه سوره احزاب تعیین تکلیف شده است.

ملاک دیگر حجاب (ظاهری) شرعی، پوشش مسلمانان به هنگام نماز است:

لباس زن باید تمام بدن حتی سر و موی سر را بپوشاند لکن صورت او به مقداری که در وضو شسته می‌شود و مچ دستها و مچ پاها به طرف پایین لازم نیست که پوشانده شود.

بی حجابی در صورتی مشمول تبصره ذیل ماده 638 قانون مجازات اسلامی مصوب 1375 است که شخص مورد اتهام عمدا مرتکب آن شده باشد و آلا با توجه به اینکه الاعمال بالنیات، اگر چنین فردی بی‌اراده و من غیر عمد مرتکب چنین ترک فعلی شود، قابل مجازات نیست.

همچنین از نظر شرعی، علم به حرمت هم شرط مجازات است و اگر مرتکب علم به حرمت عمل خود نداشته باشد، شرعا قابل مجازات نیست مگر اینکه عفت عمومی را جریحه‌دار نماید.

در مورد کسانی که حجاب کامل ندارند یا حجاب ناقص دارند و معروف به بدحجابی هستند، مانند زنی که مقنعه یا روسری بلندی دارد و لباسش تمام بدنش را پوشانده به جز صورت و مچ دستها به طرف پایین مع ذلک قسمتی از موی سرش- بین پیشانی و روسری یا مقنعه- دیده می‌شود، نمی‌توان

وی را بی‌حجاب و مشمول تبصره ذیل ماده 638 قانون مجازات اسلامی مصوب 1375 دانست بلکه در این خصوص باید طبق ماده 214 قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب 1378 با استفاده و استناد به منابع فقهی معتبر یا فتاوی معتبر حکم قضیه را به دست آورد مگر اینکه بدحجابی آنقدر فاحش باشد که عرف آن را بی‌حجابی بداند.

استفاده بانوان از نقاب روی مقنعه - که برای جلوگیری از تابش و آسیب نور خورشید به صورت استفاده می‌شود - جرم نیست. در مورد استفاده از لباس تنگ هم نص قانونی وجود ندارد.

بنابراین اگر زنی با لباس کاملاً پوشیده و یا روسری یا مقنعه به نحوی که فقط قسمتی از صورتش - در حد مجاز - دیده می‌شود لکن لباسش تنگ باشد، ممکن است از نظر اخلاق متعارف جامعه ناپسند باشد لکن از نظر قانونی نصی برای تعقیب جزائی مشارالیه‌ها به نظر نمی‌رسد.

حجاب و عفاف در قانون اساسی و اسناد بالادستی

مبتنی بر اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران زن نه تنها یک ابزار نیست بلکه خود به عنوان یک عامل مهم در تربیت انسانهای بزرگ نقش بازی می‌کند در این قانون چنین آمده است: ضمن یافتن وظیفه خطیر و پر ارج مادری در پرورش انسان‌های مکتبی پیش آهنگ خود هم‌رزم مردان در میدان‌های فعال حیات می‌باشد و در نتیجه پذیرای مسؤولیتی خطیرتر و در دیدگاه اسلامی برخوردار از ارزش و کرامتی والاتر خواهد بود.

همچنین در اصل بیست و یکم قانون اساسی آمده است: دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و امور زیر را انجام دهد: 1 - ایجاد زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت زن و احیاء حقوق مادی و معنوی او.

مبتنی بر این رویکرد و در جهت ارج بخشیدن به مقام زن مجموعه حاکمیت از همان ابتدای انقلاب اسلامی با وام داری از روح حاکم بر دین و به تبع آن اسناد بالادستی به دنبال اجرایی سازی نگاه عزت بخشی به زن بوده است اقدامات خویش را به این سمت سوق داده است.

از جمله این اقدامات، مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در مورد سیاستهای گسترش عفاف و حجاب است که در سه مرحله نسبت به برنامه ریزی در این زمینه اقدام نمود

الف: اصول و مبانی و روشهای اجرایی گسترش فرهنگ عفاف این اصول در ۱۶ بند در جلسه ۴۱۳ مورخ ۱۴/۱۱/۷۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب نهایی رسید.

ب: راهبردهای گسترش فرهنگ عفاف مصوب ۵۶۶ جلسه مورخ ۱۳۸۴-۰۵-۰۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی

ج: آیین نامه راهکارهای اجرایی گسترش عفاف و حجاب مصوب 427 شورای فرهنگ عمومی زیر مجموعه شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ 84/10/13

این آیین نامه با هدف اجرایی سازی و تعیین تکالیف دستگاههای مختلف فرهنگی و اجرایی در کشور در 320 عنوان تکلیف، بیست و شش دستگاه را موظف به اقدامات مختلف در جهت گسترش فرهنگ عفاف و حجاب نمود.

بررسی ابعاد گوناگون این آیین نامه بعد بیش از یک دهه، ضروری به نظر می‌رسد. این بررسی می‌تواند شامل اصل مفید بودن این آیین نامه و وظایف دستگاهها و احصا این دستگاهها میزان ضمانت اجراها و قابلیت‌های پیگیری و نظارت بر اجرای آنها از سوی دستگاهها نظارتی را شامل شود.

مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی علی‌رغم پر اهمیت بودن، از چند آسیب بزرگ رنج می‌برد که از جمله آنها عدم ضمانت اجرای صحیح آنهاست که باید برطرف می‌شد براین اساس به این نتیجه رسیدیم به مشخص کردن مهم ترین وظایف دستگاههای مهم از بین بیست و شش دستگاه و دادن ضمانت اجرای لازم و کمی نمودن اقدامات اجرایی در آن در قالب پیش نویس قانونی، رنگ و بوی عملیاتی به آن بدهیم.

با این نگاه در پژوهش پیش رو براساس روش‌های علمی و قابل اثبات که در قسمت مربوطه به آن اشاره شده است از بین این تعداد بند و وظیفه قانونی، مواد مناسب و پراهمیت و دارای اثر گسترده در جامعه، بدون بازخورد منفی انتخاب شده و در قالب مناسب پی ریزی شده است که در جای خود به صورت مفصل به آن اشاره شده است.

اهمیت نقد سیاست‌ها و قوانین عفاف. اشاره به ناکارآمدی قوانین در حل مسئله عفاف و حجاب

رفتار حاکمان و دولتمردان در مقابله با پدیده بی‌عفتی در هم تنیده با اصول اساسی نظام است. با گذر زمان و تغییر مقتضات زمانه تجدید نظر در آراء و رفتارها، ضروری به نظر می‌رسد، هر دوره‌ای با توجه به عناصر تاثیر گذارش در جامعه سیاست‌های منحصر به فرد خود را می‌خواهد به طور مثال ورود گسترده فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، سیاستگذار منحصر به خود را می‌خواهد و قطعاً برنامه ریزی در زمینه عفاف باید با در نظر گرفتن این عامل باشد.

بروز کردن قوانین و سیاستهای گوناگون از جمله قوانین فرهنگی از ضروریات ابتدایی در جهت اجرای آن است عدم به روز رسانی قوانین یعنی به حاشیه رفتن آنهاست.

به یقین نگاه امروز به مقوله قوانین عفاف و حجاب با نگاه ابتدای انقلاب متفاوت است

بررسی قوانین در دهه‌های اخیر بعد از انقلاب اسلامی نشان می‌دهد سیاستگذاران به اصل اولی توجه به مقتضات زمانه توجه داشته‌اند اما اینکه چقدر در برنامه ریزی و قانونگذاری موفق بوده‌اند بحث دیگری است.

بررسی قوانین عفاف و حجاب در این چند دهه نشان از سیاستگذاری‌ها و رویکردهای مختلف در قبال موضوع فوق است

سینا کلهر در کتاب مدیریت حجاب در جمهوری اسلامی به اعصار مختلف سیاستگذاری در حوزه عفاف و حجاب به شرح ذیل اشاره داشته است

دوره اول: دوره مطالبه عمومی برای رعایت حجاب شرعی

دوره دوم: دوره سیاست تساهل غیر رسمی و پنهان در برابر بدحجابی

دوره سوم: پیدایش عفاف در کنار حجاب (کلهر، 1396، 78)

البته این سیاستها را بیشتر از اینکه ناشی از درک حاکمیت از وضعیت جامعه قلمداد می‌شود به نظر ناشی از نگاههای سیاسی قانونگذاران و دولتمردان و نحوه تعامل آنها با دستگاههای کلان سیاستگذار در قبال عفاف و حجاب است نه یک نگاه جامع و کامل که از همه ظرفیتها در درک واقعیت موجود بهره برده باشند به عبارت دیگر دولتمردان اصول گرا رفتاری متفاوت از رفتار اصلاح طلبان در موضوع عفاف و حجاب داشته‌اند و مبتنی بر همین نحوه تعامل با شورای عالی انقلاب فرهنگی را در این موضوع می‌توانید بررسی و کنکاش نمایید.

بررسی ابعاد سیاستهای شورای عالی انقلاب در حوزه عفاف و حجاب

بررسی راهکارها از حیث ادبیات برنامه‌نویسی و قانون‌نویسی

- برخی موارد آن‌قدر کلی و کلان است که بیشتر به راهبرد شبیه است
 - برخی موارد از جنس سیاست است؛
 - برخی موارد از جنس توصیه و توجه هستند،
 - برخی موارد مبهم و گنگ است،
 - برخی موارد یا عیناً تکرار شده؛
 - در برخی موارد صرفاً بر حجاب تأکید شده و به موضوع عفاف اشاره‌ای نشده
 - با توجه به اینکه یکی از دلایل شایع عدم اجرایی شدن راهکارها، فقدان بودجه می‌باشد،
- بررسی راهکارها از حیث محتوایی و تأثیرگذار بودن بر مقوله عفاف و حجاب
- بررسی نتایج تحقیق نشان می‌دهد رویکردهای پژوهشی و آموزشی، اقدامات چندان مؤثری نیستند
 - در خصوص اقدامات آموزشی که در قالب‌هایی مانند ارائه جزوه و کتاب صورت می‌گیرد، باید به این نکته توجه داشت که سرانۀ مطالعه در کشور ما بسیار پایین‌تر از متوسط جهانی آن است
 - برخی اقدامات یا در حیطۀ وظایف آن دستگاه نیست یا از وظایف اصلی آن دستگاه محسوب نمی‌شود

- وظایفی که برای برخی دستگاهها ذکر شده، به دلیل ماهیت تخصصی آن، حداقل نیازمند قید همکاری با دیگر دستگاهها است
 - در رویکردهای سلبی باید تمرکز بر اشخاص یا جرائم سازمان یافته و باندى باشد.
 - در برخی موارد، دستگاه مذکور ابزار و یا اختیارات لازم برای اجرای وظایف را ندارد
 - در برخی دستگاهها، مواردی ذکر شده است که به آن دستگاه اختصاصی ندارد و می توانست برای همه دستگاهها ذکر شود
 - ممکن است برخی اقدامات (البته در صورت اجرای دقیق و کامل) در گسترش عفاف و حجاب مؤثر باشد، اما ممکن است پیامدهای منفی دیگری نیز به همراه داشته باشد
 - نباید سرمایه گذاری زیادی بر اقداماتی نمود که جامعه هدف کمتری را شامل می شود یا تأثیرگذاری کمی دارد
 - از آنجا که این مصوبه در سال 84 تدوین شده، طبیعی است که برخی اقدامات با توجه به تغییرات روز، نیاز به بازبینی دارد
- مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در حوزه عفاف با دو رویکرد متفاوت تلاش نموده است در این زمینه سیاست گذاری و قانونگذاری نماید
- اقدامات سلبی و کیفری
- اقدامات ایجابی و فرهنگ سازی

علل اثربخش نبودن اقدامات سلبی و کیفری

- اقدامات سلبی معین شده در این قانون که عمدتاً بر دوش نیروی انتظامی نهاده شده است به دلایل زیر اثربخش نبوده است:
1. عدم درجه بندی مجازات؛
 2. یکسان انگاری احکام کیفری برای کل کشور و عدم توجه به اقتضائات فرهنگ و جغرافیایی هر منطقه؛
 3. عدم امکان اجرایی بودن مجازات (بویژه در مواردی که حجم متخلفین بالاست؛
 4. عدم قاطعیت در اجرا و اعمال مجازات؛
 5. نبود ملاک دقیق جهت اجرا و تعیین مجازاتها

علل اثربخش نبودن اقدامات ایجابی و فرهنگ سازی

اقدامات ایجابی و فرهنگ سازی تعریف شده در این مصوبه، طیف گسترده ای از دستگاههای اجرایی

را شامل می‌شود. مهمترین دلایل عدم توفیق این اقدامات عبارتند از:

– اشکال به جایگاه مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در نظام تقنینی کشور

شورای عالی انقلاب فرهنگی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پیش بینی نشده است و همین امر موجب شد که در جایگاه حقوقی این نهاد و اعتبار مصوبات آن مباحثی رخ نماید. به عبارت دیگر این مصوبات چون مسیر یک قانون با همه ویژگی‌ها اعم از محتوایی و ساختاری را طی ننموده است لذا نتوانسته خود را در دل ساختارهای قانونی کشور ثابت نماید. بر همین اساس در یک دولتی مثل دولت دهم دستور اجرایی کردن آن داده می‌شود و در دولت دیگری خیر. به طور خلاصه اگر این مصوبات مسیر تقنین را می‌گذراند دچار سلیقه انگاری‌های متفاوت نمی‌شد.

– مشخص نبودن ردیف بودجه خاص برای انجام اقدامات مطروحه در مصوبه مذکور

دستگاه‌های اجرایی بودجه مشخصی دارند که هر ساله توسط دولت تدوین می‌گردد و هر اعتباری محل مشخصی برای هزینه کرد دارد. در چنین حالتی وقتی یک تکلیف قانونی بر یک دستگاه اجرایی بار می‌شود که اعتبار آن دیده نشده است، اجرایی نمی‌شود.

– عدم تمایل بعضی دستگاهها به اجرای مصوبه

برخی از دستگاهها از اجرایی نمودن مواد مصوبه فوق امتناع می‌ورزند که ریشه آن در دو دلیل خلاصه می‌شود. یک: عدم توجیه کافی نسبت به راهکارها و شیوه‌های اجرایی نمودن آنها. دوم: وجود نگاه مبتنی بر عدم امکان برنامه‌ریزی در حوزه فرهنگ و عدم تأثیر راهکارهای مذکور.

– متناقض عمل کردن برخی دستگاهها

به طور مثال، در بسیاری از برنامه‌های صدا و سیما (اعم از فیلم و سریال و بویژه آگهی‌های بازرگانی) برنامه‌هایی برخلاف اصول عفیفانه نشان داده می‌شود.

– ضعف در نظارت

فقدان این سازوکار در دو سطح دیده می‌شود یک: ناظر به خود راهکارهاست به گونه‌ای که برخی از راهکارها حاوی اقدام مشخص نیستند تا اجرا یا عدم آن را سنجش و پیگیری نمود. دوم: عدم سازوکار مناسب جهت نظارت و بازخواست و پیگیری از سوی دستگاه‌های ناظر

– عدم قابلیت اجرا و شعاری بودن

وجود مواد شعاری و به نوعی سیاست گونه در قانونگذاری نه تنها مسیر را منحرف می‌کند بلکه رویه قانونگذاری که باید عملیاتی و مبتنی بر واقعیات و توانمندی مجری قانون باشد را نیز زیر سوال می‌برد. این امر در نهایت موجب تضعیف مجموع آن قانون می‌شود و مواد مناسب نیز در لا به لای مواد شعاری به فراموشی سپرده می‌شوند.

– آیین نامه‌ای بودن بعضی مواد

در کنار مواد کلی که در بند قبلی اشاره شد، ورود قانونگذار در مواد بسیار جزئی و با روش آیین نامه‌ای مشاهده می‌شود لذا رویکرد قانونگذار مشخص نیست

نتیجه گیری نهایی

با بررسی صورت گرفته به نظر می‌رسد لازم است که هر سه قوه با همراهی یکدیگر به سمت تدوین متن قانون در قالب لایحه پیش رفته و با بررسی اشکالات اجرایی موضوع نسبت به ثمر بخش بودن قانون توجه کافی و وافی را مبذول دارند. همانطور که هم اکنون لایحه عفاف و حجاب در مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان در حال بررسی لازم است نظرات کارشناسان و قضات جهت جلوگیری از آسیبهای مطرح شده در مصوبه عفاف و حجاب شورای عالی انقلاب فرهنگی دریافت و در بررسی و تصویب نهایی لایحه اعمال گردد.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

1. ابن بابویه، محمد بن علی، علل الشرائع / ترجمه ذهنی تهرانی - ایران؛ قم، چاپ: اول، 1380 ش. پ.
2. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه - قم، چاپ: دوم، 1413 ق.
3. ابن منظور، ابی الفضل جمال الدین. لسان العرب. بیروت: دارصادر. 2000 م، چ 4.
4. حر عاملی: «وسائل الشیعہ»، قم، انتشارات مؤسسه آل البيت، 1409 ق.
5. خمینی، سید روح الله موسوی، مکاسب المحرمه (للإمام الخمينی)، 2 جلد، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره، قم - ایران، اول، 1415 هـ ق
6. عمید، حسن. فرهنگ عمید. تهران: امیر کبیر، 1367.
7. کلهر، سینا، مدیریت حجاب در جمهوری اسلامی، اصفهان، آرما، چاپ اول، 1396
8. کلینی، محمد بن یعقوب: «الکافی»، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چ 4، 1365.
9. مطهری، مرتضی. مسئله حجاب. تهران: نشریه انجمن اسلامی. 1353.
10. معین، محمد. فرهنگ فارسی. تهران: امیر کبیر، 1379، ج 1.
11. مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی، بررسی مصوبه عفاف و حجاب، 1396
12. مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، بازخوانی سیاستها و اقدامات جمهوری اسلامی ایران در خصوص عفاف و حجاب، 1394
13. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
14. مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در موضوع حجاب و عفاف سال 1384
15. قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب 1378
16. قانون مجازات اسلامی مصوب 1375.